

Membra disiecta Brugensia I : fragmenten van „Vanden levne ons heren“

door

NOËL GEIRNAERT (m.m.v. DIRK GEIRNAERT)

ALGEMENE INLEIDING

Ook in België bestaat er thans sedert enkele jaren een groeiende belangstelling voor de zg. *membra disiecta*, fragmenten van handschriften en vroege drukken¹, waarvan de al dan niet verknipte folia dienst doen als schutbladen, dekbladen, als band van recentere boeken of registers, of bij het binden zelf ter versteviging verwerkt zijn. Op die manier zijn een groot aantal fragmenten van handschriften terechtgekomen in bibliotheken en archiefdepots, waar men ze veelal beschouwt „als vreemde voorwerpen, die men best in het belang van de dienst en om geen tijd te verliezen onaangevoerd terzijde laat“².

Het is de verdienste van de Westvlaamse rechtshistoricus Dirk Van den Auweele opnieuw de aandacht te hebben gevestigd op deze fragmenten³. Het belang van deze verwaarloosde documentatie mag, aldus Van den Auweele c.s., niet worden onderschat⁴.

1. In de recente literatuur is meestal alleen sprake van fragmenten van handschriften, slechts af en toe worden ook fragmenten van vroege drukken of archivalia vermeld en bestudeerd. Literatuurverwijzingen in noot 3.

2. D. V[AN] D[EN] A[UWEELE], in: *Kroniek der handschriftenkunde in de Nederlanden*, in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België* (verder afgekort: *ABB.*), 1978, dl. XLIX, p. 719-720, nr. 1722.

3. D. VAN DEN AUWEELE, *Fragmenta disiecta van een digestum vetus met glossa ordinaria*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming „Société d'Emulation“ te Brugge*, 1974, dl. CXI, p. 106-113; ID., *Note sur le Grecismus“ d'Evrard de Béthune, A propos de deux fragments de manuscrits*, in: *ABB.*, 1977, dl. XLVIII, p. 630-635; ID. en A. WELKENHUYSEN, *Membra disiecta flandrensia*, in: *ibid.*, p. 107-142. In deze bijdragen is de buitenlandse en de oudere literatuur verwerkt. Zie voor verdere literatuur de notities van D. VAN DEN AUWEELE e.a. in de *Kroniek der handschriftenkunde in de Nederlanden*, in: *ABB.* Zeer recent is de bundel *Het Middeleeuwse boek in Groningen, Verkenningen rond fragmenten van handschrift en druk*, red. J. M. M. HERMANS, Groningen, 1980, 1981². Een Brugse private collectie fragmenten is beschreven door C. VANSTEENKISTE, *Una piccola collezione di frammenti manoscritti*, in: *Xenia Medii Aevi ... Thomae Kaeppli O.P.*, red. R. CREYTENS en P. KÜNZLE (*Storia e letteratura, Raccolta di studi e testi*), Roma, 1978, p. 299-315. Deze laatste verwijzing danken we aan Dr. D. Van den Auweele.

Membra disiecta kunnen interessant tekstkritisch materiaal bevatten of onbekende of quasi onbekende werken en/of auteurs reveleren. Daarenboven vormen zij een niet te verwaarlozen element in de studie van het middeleeuwse geestesleven, meer bepaald het bibliotheekwezen. In dit verband wordt erop gewezen dat men de fragmenten best bewaart en bestudeert in samenhang met de band of het register waarin zij zich bevinden. Op die manier gaat de enige herkomstaanduiding van de fragmenten niet verloren, terwijl ook de wijze waarop dergelijk materiaal is verwerkt, op zichzelf relevant kan zijn voor de boekbinderij⁵.

Handschriftfragmenten moeten dus o.a. bestudeerd worden in relatie tot de registers en de banden waaruit ze te voorschijn kwamen. Daarom is het van belang dat ook archivariissen opnieuw belangstelling krijgen voor de *membra disiecta* die in archiefdepots wachten op herontdekking. Fragmenten van oude codices zullen allicht in de eerste plaats de codicologen interesseren, terwijl een archivaris meestal minder belangstelling zal opbrengen voor de fragmenten, waarmee hij toevallig wordt geconfronteerd. Toch is de archivaris de meest aangewezen persoon voor een systematisch onderzoek naar de *membra disiecta* in de fondsen die aan hem zijn toevertrouwd. Een codicoloog zal zich eerder beperken tot het onderzoek van toevallige en individuele vondsten van fragmenten in archieven⁶. O.i. behoort het dan ook tot de taken van de archivaris om *membra disiecta* die in zijn depot bewaard zijn te inventariseren en bekend te maken. Vanzelfsprekend is daarom enige kennis van de codicologie bij de archivaris onontbeerlijk. Daarnaast is samenwerking met o.m. codicologen, kerk-, liturgie-, literatuur-, en rechtshistorici ten zeerste gewenst. Tenslotte vergt een dergelijk

4. D. VAN DEN AUWEELE, *Fragmenten*, p. 106-108; ID. en A. WELKENHUYSEN, *Membra*, p. 107-111.

5. Vgl. ook A. DEROLEZ, *De restauratie en de studie van het oude boek*, in: *ABB.*, 1976, dl. XLVII, p. 30-43, vooral 37-38.

6. Zie in dit verband ook D. VAN DEN AUWEELE en A. WELKENHUYSEN, *Membra*, p. 106-109. Deze auteurs beschrijven de verschillende interessesfeer van archivistiek en archivaris enerzijds, en codicologie en codicoloog anderzijds. Tevens wijzen ze op de noodzaak van systematisch onderzoek naar *membra disiecta*. Toch blijven zij bij de vaststelling dat een archivaris de studie van handschriftfragmenten aan de codicoloog zal overlaten. Daardoor wordt o.i. het systematisch onderzoek naar fragmenten in archiefdepots belemmerd. D. VAN OVERSTRAETEN, *Inventaire des archives de l'Abbaye de Ghislengien*, Bruxelles, 1976, p. 377, geeft een lijst van fragmenten bewaard in het fonds Ghislengien, Rijksarchief Doornik. Het is het enige ons bekende recente voorbeeld van een systematische aandacht voor fragmenten in een archiefonds. Vgl. nu ook A. J. GEURTS, *Handschriften en handschriftfragmenten in archiefbewaarplaatsen. Een vergeten groep middeleeuwse bronnen*, in: *Nederlands Archievenblad*, 1982, dl. LXXXVI, p. 111-118.

onderzoek van de archivaris ook heel wat geduld om dat tijdrovend werk tot een goed einde te brengen ⁷.

Het is onze bedoeling een systematisch onderzoek naar *membra disiecta* te verrichten in alle reeksen van het Brugse Stadsarchief, en daarover per onderzochte reeks verslag uit te brengen. De eerste bijdrage is gewijd aan de handschriftfragmenten uit de collectie „De Limburg Stirum”. In een tweede bijdrage komen de fragmenten uit de collectie „Doop-, trouw- en begraafboeken (parochie-registers)” aan de beurt. Wij hopen op die manier binnen een aantal jaren een vrij onbekend gedeelte van het bezit van het Brugse Stadsarchief toegankelijk te maken ⁸.

FRAGMENTEN VAN *VANDEN LEVENE ONS HEREN* IN DE COLLECTIE DE LIMBURG STIRUM

De collectie „De Limburg Stirum” is sedert 1946 gedeponneerd in het Brugse Stadsarchief ⁹. Deze collectie bestaat uit een honderdtal charters, verscheidene registers, katernen en stukken, bewaard in één doos, zeven portefeuilles en één pak. Het gaat om archivalia die betrekking hebben op de aristocratische Brugse familie Adorne en op de door deze familie gedoteerde en beheerde Jeruzalemkapel en -stichting. Slechts één register van dit fonds bevat handschriftfragmenten. Het betreft het zg. cartularium van Jan Adorne, kanunnik van het Sint-Pieterskapittel te Rijsel en patroon van de Jeruzalemstichting te Brugge, van 1483 tot aan zijn dood in 1511 ¹⁰.

Dit cartularium is eigenlijk een nogal hybridisch samengesteld register van 236 papieren folia, dat naast kopieën van oorkonden ook rekeningen, brieven en andere nota's, vooral betr. de Jeruzalemstichting, bevat. Op de perkamenten band is door Jan Adorne o.a. de volgende titel aangebracht: *Copie van saerters ende letteren van renten ende andere saken*. Wij menen dat het ontstaan van het

7. Voor een dergelijk onderzoek moet natuurlijk ook tijd beschikbaar zijn. We zijn collega A. Vandewalle, archivaris-diensthoofd, dan ook dankbaar omdat hij ons de nodige tijd heeft gegund om met dit initiatief te starten.

8. De apart bewaarde fragmenten (over deze manier van klasseren, zie A. DEROLEZ, *art. cit.*) zijn reeds enigszins bekend, cf. A. VANDEWALLE, *Beknopte Inventaris van het Stadsarchief van Brugge*, deel I: *Oud Archief*, Brugge, 1979, p. 188, nr. 538 en 189, nr. 540.

9. A. VANDEWALLE, *o.c.*, p. 181, nr. 513.

10. P. GLORIEUX, *Un chanoine de Saint-Pierre de Lille, Jean Adournes*, in: *Bulletin du Comité Flamand de France*, 1971, dl. XVIII, fasc. 2, p. 295-324; A. DEROLEZ, *Vroeg humanisme en middeleeuwse bibliotheken, De bibliotheek van de Adornes en van de Jeruzalemkapel te Brugge*, in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1972, dl. LXXXV, p. 161-170.

cartularium kort na 1483 moet worden gesitueerd¹¹. Belangrijk voor ons onderwerp is dat Jan Adorne voor de materiële samenstelling van dit register o.a. gebruik heeft gemaakt van gerecupeerd materiaal. Zo vertoont de perkamenten band van het register een tekst gedateerd 30 november 1428 en getiteld *Dit zijn de pardoene van onser Vrouwen Capelle te viven*¹². Op f. 154v. staat een afschrift van een oorkonde van 30 december 1467 ondersteboven, wat betekent dat het blad reeds gedeeltelijk beschreven was voor het werd ingebonden. Bij een aantal katernen van het register is de inbinding verstevigd door midden de katern twee meestal beschreven perkamenten strookjes, in breedte variërend van 10 tot 20 mm en in lengte van 45 tot 70 mm, op het touw aan te brengen en mee te naaien¹³.

Op die manier zijn een tiental kleine fragmenten bewaard gebleven van een handschrift van *Vanden levne ons heren*¹⁴. Deze fragmenten zijn afkomstig van twee folia waarop recto en verso telkens ongeveer 30 verzen in één kolom waren neergeschreven. De bladspiegel zal telkens ongeveer 150 × 80 mm hebben gemeeten. Acht fragmenten zijn afkomstig van hetzelfde blad, twee fragmenten zijn afkomstig van een ander blad¹⁵. Twee fragmenten bevatten geen tekst. Het schrift kan gedefinieerd worden als gotisch boekschrift, meer bepaald als een *littera textualis currens*, ten laatste uit het begin van de vijftiende eeuw. De beginletters van elk vers zijn telkens met rood aangestreept, terwijl ook eenmaal een rode lombarde van twee regels hoog het begin van een paragraaf aan-

11. Vgl. ook de beschrijving van A. DEROLEZ, *Corpus Catalogorum Belgii, De middeleeuwse bibliotheekscatalogi der Zuidelijke Nederlanden*, dl. I: *Provincie West-Vlaanderen*, Brussel, 1966, p. 2-4, die het ontstaan van het cartularium in het begin van de XVIe eeuw situeert. Dit lijkt ons minder waarschijnlijk aangezien de opgenomen stukken gedateerd zijn tussen 1356 en 1504 en men anderzijds duidelijk kan vaststellen dat het register niet ineens aangelegd is in of kort na 1504, maar daarvoor reeds verschillende jaren werd aangevuld. Daarom is het ontstaan van het cartularium vroeger te dateren, wellicht in of kort na 1483. De datering in of kort na 1483 houdt verband met de aanvaarding van het patroonschap van de Jeruzalemstichting door Jan Adorne in dat jaar.

12. Betr. dit stuk, geen fragment maar een volledig bewaarde *tabula*, bestemd voor de bezoekers van de kapel van Viven, bereiden wij een aparte publikatie voor.

13. Cartularium Jan Adorne, tussen f. 80v. en 81r., 117v. en 118r. (alleen het onderste fragment is beschreven), 132v. en 133r., 146v. en 147r., 171v. en 172r., 194v. en 195r. Tussen f. 98v. en 99r. is nog een onbeschreven strookje op het touw bevestigd. Waarschijnlijk zijn ook de onbeschreven stroken uit hetzelfde handschrift afkomstig.

14. De hulp van Dirk Geirnaert, wetenschappelijk medewerker bij het Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden, was onmisbaar bij de identificatie en de transcriptie van de tekst.

15. Het eerste fragment tussen f. 171v. en 172r., bevat aan de ene zijde (tegen het touw) fragmenten van veertien rood aangestreepte letters (beginletters van elk vers) en één rode lombarde (beginletter van een paragraaf), aan de andere zijde zeven fragmenten van woorden en letters. Na enig onderzoek was het mogelijk dit fragmentje in het eerste folio te plaatsen.

duidt¹⁶. De afschrijving is niet meer merkbaar, maar sommige lijngaatjes zijn nog zichtbaar. De fragmenten zijn dus afkomstig uit een klein, eenvoudig uitgevoerd handschrift.

I.v.m. de herkomst van het handschrift kunnen we de volgende hypothese naar voren brengen. Zoals vermeld is voor de samenstelling van het register nog ander gerecupereerd materiaal gebruikt. De band van het register is afkomstig van *onser vrouwen Capelle te viven*. Door het huwelijk van Pieter Adorne († 1464) met een dochter van de heer van Viven waren de Adornes in het bezit gekomen van de heerlijkheid Viven¹⁷. De perkamenten band van het register is dus afkomstig uit het bezit van de Adornes. Ook het stuk op f. 154v. komt uit het archief van de Adornes¹⁸. O.i. heeft Jan Adorne voor de samenstelling van zijn cartularium gebruik gemaakt van afgedant materiaal uit zijn bezit of dat van zijn familie. Daarom menen we dat ook het handschrift met *Vanden levene ons heren* in het bezit van de Adornes was. De toeschrijving van het handschrift aan de bibliotheek van de Brugse Adornes wordt nog waarschijnlijker wanneer we weten dat de Adornes van oudsher een bijzondere verering hadden voor het leven en met name het lijden en de dood van Christus. De bedevaarten van verscheidene leden van de familie naar het H. Land en vooral de Brugse Jeruzalemkerk zijn daar nog het meest tastbare bewijs van¹⁹. Blijft nog de vraag waarom het handschrift verknipt is. O.i. ligt de reden hiervoor in het feit dat de tekst op het einde van de vijftiende eeuw vervangen was door andere devotieliteratuur i.v.m. het leven en de passie van O. L. Heer. *Vanden levene ons heren* ontstond reeds op het einde van de dertiende eeuw in het grensgebied Vlaanderen-Brabant. De tekst zou weliswaar bewerkt zijn in het begin van de vijftiende eeuw, maar toch zullen de Adornes, mede onder invloed van de kartuizers, een voorkeur hebben gehad voor meer eigentijdse literatuur, zoals de *Vita Christi* van de kartuizer Ludolf van Saksen, het Bonaventura-Ludolphiaanse leven van Jezus e.d.

16. Het is ook mogelijk dat de kopiist een markering voor de voorlezer als representant voor een lombarde heeft gezien. Zie daarover: W. KUIPER, *Lombarden, paragraaf- en semiparagraaftekens in Middelnederlandse epische teksten*, in: *Spektator, tijdschrift voor neerlandistiek*, 1980-1981, dl. X, p. 50-85.

17. Viven of Vivenkapelle, nu gemeente Damme. – Betr. de familie Adorne en de verschillende aanverwanten van deze familie, zie nog steeds het werk van J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, III, Bruges, 1859, p. 103-121.

18. Het betreft een oorkonde gedateerd Gent, 30 dec. 1467, voor schepenen van de Keure, waarin Daneel Sersanders Janszone optreedt in naam van Anselm Adorne.

19. Zie de beschrijving van de Jeruzalemkerk door J. PENNINGCK, *De Jeruzalemkerk te Brugge, Sint-Andries/Brugge*, 1977.

Voor de identificatie van de fragmenten is gebruik gemaakt van de tekstuitgave met uitgebreide toelichting door W. H. Beuken (1968)²⁰. Het betreft een diplomatische uitgave van het enige handschrift met de volledige tekst en van alle fragmenten die Beuken bekend waren²¹. Beuken geeft dus alle tot nu toe bekende teksten van *Vanden levene ons heren*. Het leek ons dan ook aangewezen om ook van de Brugse fragmenten de volledige tekst weer te geven, met vermelding van de corresponderende verzen in Beukens uitgave van het teksthandschrift. Deze handelwijze is te meer verantwoord, omdat de tekst op de bewaarde strookjes zo klein en fragmentair is dat het geen zin heeft telkens een *incipit* en een *desinit* op te geven. Daarbij komt nog dat de Brugse fragmenten enkele belangrijke varianten bevatten op het uitgegeven teksthandschrift, waarvan wij de interpretatie aan de neerlandici overlaten. Mede daarom is het o.i. interessanter de bewaarde tekst hier in zijn geheel te reconstrueren.

De volgende fragmenten zijn bewaard: telkens het laatste gedeelte van de verzen 2714 tot 2717 (tussen f. 132v. en 133r., eerste fragment), 2718 tot 2723 (tussen f. 146v.-147r., tweede fragment), 2724 tot 2728 (tussen f. 132v. en 133r., tweede fragment), 2729 tot 2732 (tussen f. 194v. en 195r., tweede fragment), 2733 tot 2736 (tussen f. 80v. en 81r., eerste fragment), 2737 tot 2739 (tussen f. 80v. en 81r., tweede fragment), één fragment van het eerste gedeelte van de verzen 2729 tot 2724 (tussen f. 117v. en 118r., tweede fragment), telkens het eerste gedeelte van de verzen 2743 tot 2746 (tussen f. 132v. en 133r., eerste fragment), 2751 tot 2756 (tussen f. 146v. en 147r., tweede fragment), 2756 tot 2761 (tussen f. 132v. en 133r., tweede fragment), 2762 tot 2766 (tussen f. 194v. en 195r., tweede fragment), 2767 tot 2769 (tussen f. 80v. en 81r., eerste fragment), 2770 tot 2772 (tussen f. 80v. en 81r., tweede fragment), één fragment van het tweede gedeelte van de verzen 2762 tot 2775 (tussen f. 117v. en 118r., tweede fragment), het eerste gedeelte van de verzen 2899 en 2900 (tussen f. 171v. en 172r., tweede fragment), 2929 tot 2931 (tussen f. 194v. en 195r., eerste fragment), 2941 tot 2943 (tussen 146v. en 147r., eerste fragment), het tweede gedeelte van de verzen 2899 tot 2901 (tussen f. 194v. en 195r., eerste fragment), 2915 tot 2918 (tussen f. 146v. en 147r., eerste fragment), 2929 tot 2930 (tussen f. 171v. en 172r., tweede fragment), fragmenten van de beginletters van

20. W. H. BEUKEN, *Vanden levene ons heren*, dl. I: *De teksten*, dl. II: *¶nleiding en toelichting* (Zwolse drukken en herdrukken voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden, nr. 60 A-B), Zwolle, 1968.

21. W. H. BEUKEN, *o.c.*, dl. I, p. 5-6: vermelding, dl. II, p. 9-34: beschrijving van het teksthandschrift en acht fragmenten.

2726 tot 2742 en fragmenten van woorden en letters op het einde van de verzen 2759 tot 2775 (tussen f. 171v. en 172r., eerste fragment).

Bij deze opsomming van de bewaarde tekstgedeelten dient het volgende te worden opgemerkt: de strookjes met de verzen 2714-2775 zijn afkomstig van één blad waarvan de verzen 2714-2742 en 2743-2775 resp. op de recto en de versozijde waren geschreven, de strookjes met de verzen 2899-2901, 2915-2918, 2929-2931 en 2941-2943 zijn eveneens afkomstig van één blad waarop de verzen 2899-2901 en 2915-2918 op de rectozijde en de verzen 2929-2931 en 2941-2943 op de versozijde geschreven waren. Vers 2751 volgt onmiddellijk, dus zonder tekstverlies, op vers 2746. Vers 2756 is in de fragmenten niet dubbel gekopieerd, maar middendoor gesneden.

BEWAARDE TEKST

- 2714 uet dat in mijn hant
 2715 w staet *ende* dijn leuen
 2716 di mach beede gheuen
 2717 ach di laten gaen
 2718 n een cruce slaen
 2719 *ijn* doot es in haer hant
 2720 voghet in dit lant
 2721 e andworde gheuet
 2722 reesen stout *ende* beuet
 2723 hi al dine cracht
 2724 wout *ende* dine macht
 2725 eues die comt van my
 2726 B(?)/..... al dat seggic dy
 2727 (?)/..... weder ten ioden zaen
 2728 E/..... *m* die was gheuaen
 2729 E/..... *ren* spra/c hi ziet ghi mesdoet
 2730 D(?)/..... raet die/waer .v. goet
 2731 I(?)/..... nv wel../egghen openbaer
 2732 D/..... dese man/zeit het es waer
 2733 H(?)/..... coninc ende .v. god
 2734 W/..... maecti/met hem .v. spot
 2735 (?)/..... hi es on/wetene ende een ^(a) sot
 2736 (?)/..... met *hem*/wil maken zijn spot
 2737 (?)/..... *ghen* .v. e/n heeft hy niet mesdaen
 2738 W/..... wilt g/hine dan *cruce*n gaen
 2739 B/..... t .v. *ende*/gaet ^(b) in *andren* rade
 2740 E/..... roept a.....

(a) Vóór *een* een doorgehaalde *s*.

(b) De *t* lijkt over een *n* geschreven te zijn.

- 2741 **D**/..... oden va.....
 2742 **D**/..... ecten do.....
 2743 Ende si riepen alle doen gh.....
 2744 Ionc ende out groet e.....
 2745 Wine willen ander con.....
 2746 Dan onsen keyser al.....
 2751 Doen sprac een iode k.....
 2752 Ende laet mi segghen (mi?/nv?).....
 2753 Heere pylatus beraet .v.
 2754 Van desen die ghi ^(c) hier
 2755 Want ghi wilten qu.....
 2756 Wist oec de keyser
 2757 Men mach hier ander
 2758 Dat ghi .v. pijnt gh.....
 2759 Om coninc te make...../here
 2760 Wist hijt ghi zoudet/re
 2761 **A**ls pylatus dit ver.....
 2762 **A**de tale hem nie/t wale/quam
 2763 Hi was in vreesen end/e in v.....
 2764 Want quames sinen/here in
 2765 Die hem beuolen hadde/dat (la?/h?).....
 2766 Hi sout hem neme/alte h.....
 2767 Dit pylatuse zeere/verdri.....
 2768 Ende oec dat hem de d/uuel r.....
 2769 Hi quam gheloepen/tonsen
 2770 Ende tracken onsochte/zeere
 2771 Ende scuerde ons heeren/cleede.....
 2772 Also trachine daer hi st/ont gh...../n(?)
 2773 wile
 2774 te an e...../ille
 2775 I heeft...../ant

 2899 Heer coninc nv zwijch/t ghi stille
 2900 Ende wi doen met .v/al onsen wille
 2901 hals zaen

 2915 here
 2916 nen zeere
 2917 lighe hant
 2918 hant

 2929 Daer onse here dat c/ruce drouch
 2930 Daer was menich iode/e die louch
 2931 Om dat hi(?)

 2941quame te c.....
 2942 Een iode ontr.....
 2943 Die uaste riem.....

(c) *ghi* kan doorgehaald zijn, is echter onduidelijk.

NASCHRIFT

Eind 1982, toen bovenstaande bijdrage al enige tijd ter perse was, kon het Brugse Stadsarchief bij een Brusselse antiquair onverwacht nog een belangrijk gedeelte van het archief van de Adornes en aanverwante families verwerven. Deze archivalia worden thans geïnteriseerd. Eén register, een handboek met vermelding van bezit van onroerend goed en renten, is afkomstig van kanunnik Jan Adorne († 1511), en ook voor dit register heeft hij gebruik gemaakt van resten van handschriften. Ook hier is de inbinding van de katernen verstevigd door midden de katern twee beschreven perkamenten strookjes op het touw aan te brengen en mee te naaien. Op die manier zijn nog negen kleine fragmenten van hetzelfde handschrift van *Vanden levene ons heren* tot ons gekomen. Wij hopen in een latere bijdrage over deze fragmenten een uitvoeriger verslag te kunnen uitbrengen.